

Ornitološki atlas Ljubljanskega barja – poročilo o poteku popisovanja

Ornithological Atlas of Ljubljansko barje – preliminary report

Andrej SOVINC, Davorin TOME, Peter TRONTELJ

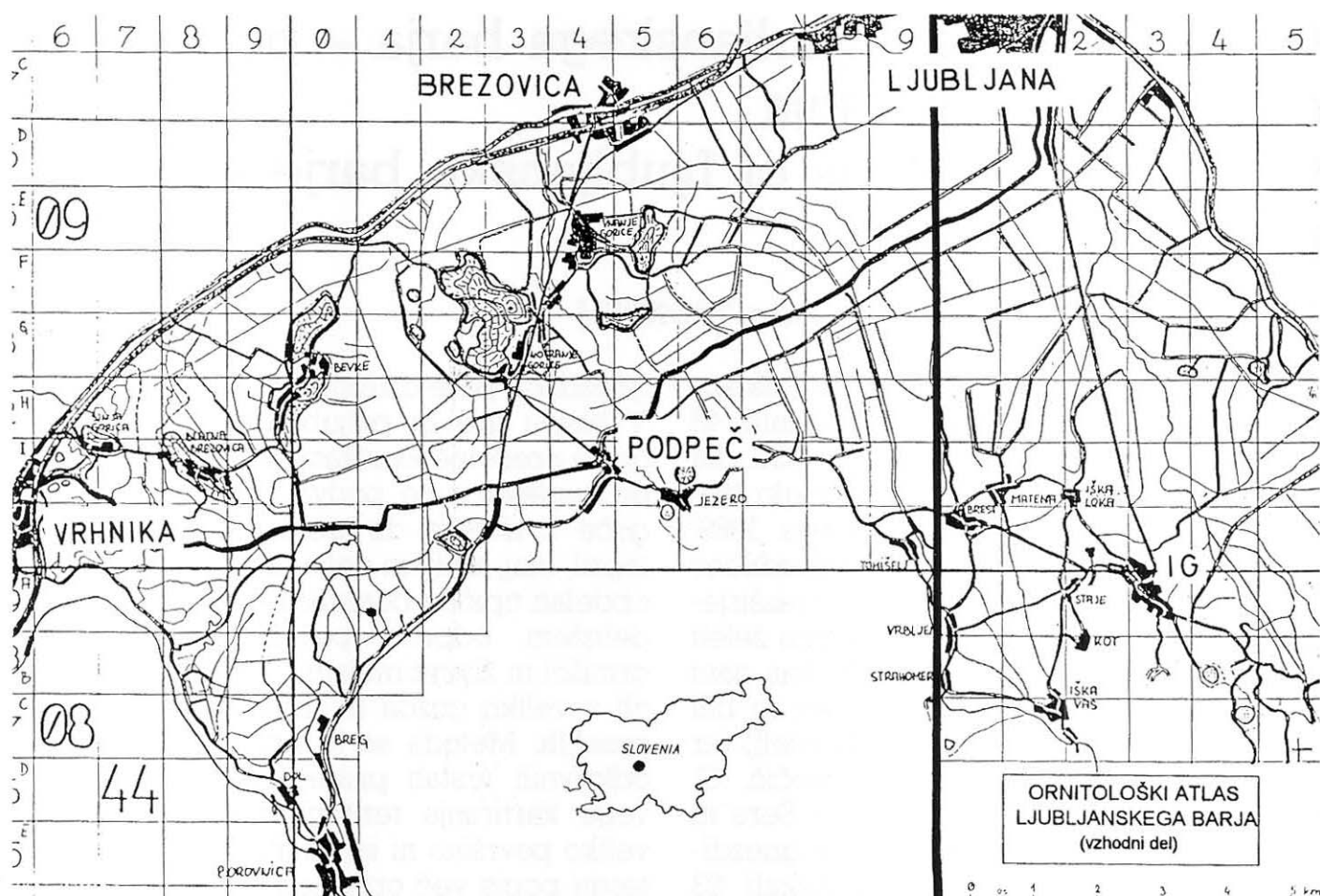
Pred vami so delni rezultati ornitološkega atlasa Ljubljanskega barja: obdelanih 48 rastrskih kvadratov s stranico 1 km na vzhodnem delu Barja pokriva okroglo tretjino vseh. Popis, ki poteka od leta 1989, poleg kvantitativnega popisa gnezdilcev zajema še spremljanje dinamike in razširjenosti vrst prek celega leta. Vanj smo želeli vključiti čim več članov DOPPS, kar nam je uspelo le delno. Stalni sodelavci so bili trije (A. Sovinc, D. Tome in P. Trontelj) ter sedem občasnih (A. Bibič, S. Jurečič, G. Petkovšek, S. Polak, B. Rubinič, D. Šere in A. Vrezec). Do letos (1993) smo v gnezditvenem obdobju zadovoljivo raziskali 93 kvadratov, kar je 68 % vseh. Do sedaj je bila evidentirana natanko 101 vrsta ptic v gnezditvenem obdobju. Upamo, da bo naslednjo, po predvidevanju zadnjo sezono sodelovalo rekordno število članov in da bo tako to postala res široka društvena akcija. V vsakem primeru so dobrodošli prav vsi podatki o opažanju katerekoli vrste na Barju.

Za vnos in urejanje podatkov uporabljamo tri vrste obrazcev: za gnezditveno poročilo, dnevne obrazce in naključna opazovanja. Zadnja dva sta prirejena tako, da lahko s pomočjo zemljevida vanju vnesemo prav vse podatke, ne glede na namen in način opazovanja. Pri vseh poleg statusa vrste in števila osebkov beležimo še opazovalne okoliščine, vreme, čas ipd. Informacije z obrazcev nato vnesemo v računalnik, kar močno poveča preglednost nad sedaj že veliko količino podatkov in omogoči statistične obdelave, risanje zemljevidov ipd.

V petih letih terenskega dela smo dodobra spoznali metodo, njene prednosti in slabosti. Za census gnezdilcev smo na celotni površini kvadrata skušali prešteti vse

gnezdeče pare oziroma zasedene teritorije. V bistvu gre za poljubno, vendar čimbolj gosto prečenje kvadrata, pri čemer pazimo, da registracij ne podvajamo. Tako je mogoče z dvema do tremi obiski v sezoni (april, maj, junij) in enim nočnim zadovoljivo obdelati tipičen barjanski kvadrat z visokim deležem odprtih površin in majhnimi grmišči in živimi mejami. Težje je v kvadratih z veliko gozda in grmovja ter v večjih naseljih. Metoda se le pri velikih in lahko odkrивnih vrstah približa natančnosti pravega kartiranja teritorijev, ki pa za tako veliko površino ni izvedljivo. Kot je pokazal testni popis več ornitologov v istih kvadratih, precej velik prispevek k odstopanju doda tudi subjektivni faktor, za katerega je metoda še posebej občutljiva. Odstopanja od dejanskega števila vrst in števila teritorijev so predvsem v negativni smeri. S tem lahko tudi delno pojasnimo razmeroma nizko število odkritih vrst v enem kvadratu, ki znaša $29,1 \pm 7,9$ vrste. Delo je za popisovalca zahtevno, saj v 3–4 jutranjih urah, ki so dnevno na voljo za popis, terja popolno zbranost. Pogoj je dovolj dobro poznavanje vrst in njihovega oglašanja. Je pa možno že z majhnim časovnim vlaganjem (nekaj dni v aprilu, maju in juniju po 2 do 4 ure) dobiti lepe in zanimive rezultate.

Poleg samega avifavnističnega raziskovalnega dela je glavni namen atlasa njegova naravovarstvena uporabnost. In tudi tu že lahko pokažemo nove ugotovitve in spoznanja. Populacije nekaterih v evropskem merilu redkih in ogroženih vrst, npr. prepelice, kosca, repaljščice, pisane penice in rjavega srakoperja, so bistveno večje, kot smo domnevali pred začetkom projekta. Do izraza je prišel velik pomen vodnih površin in občasnih kratkotrajnih po-

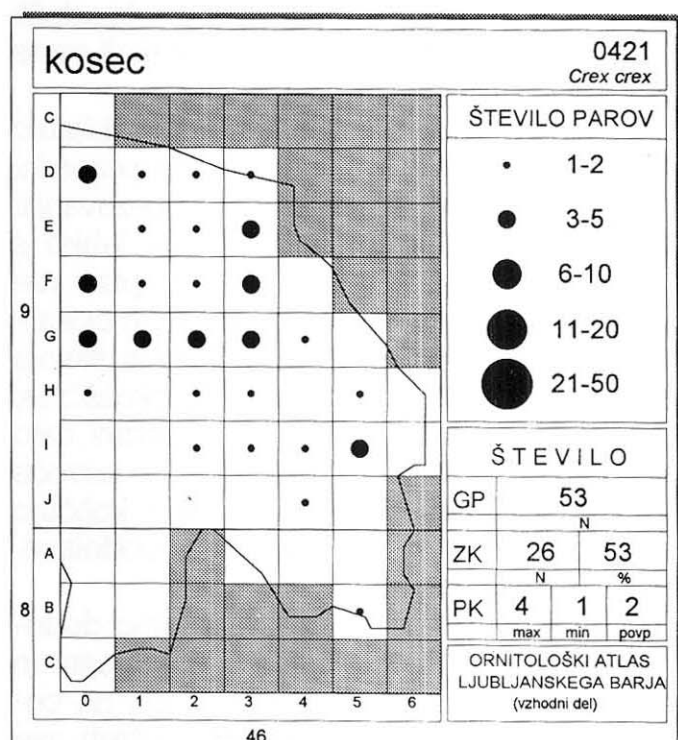
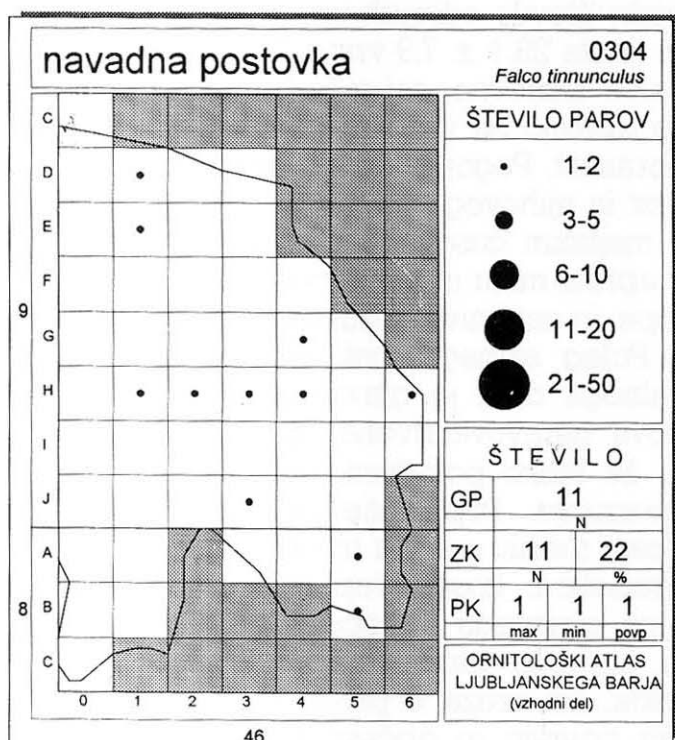

Slika 1. Ljubljansko barje – dosedaj obdelan vzhodni del je razmejen s črto

Fig. 1. Ljubljansko barje – its until now researched eastern part is demarcated with a line

plav. Dosedanji rezultati še bolj prepričljivo kažejo najbolj smiselno naravovarstveno perspektivo: varstvo celotnega območja

pod milejšim režimom ter ohranitev in spodbujanje tradicionalnega travniškega načina rabe.

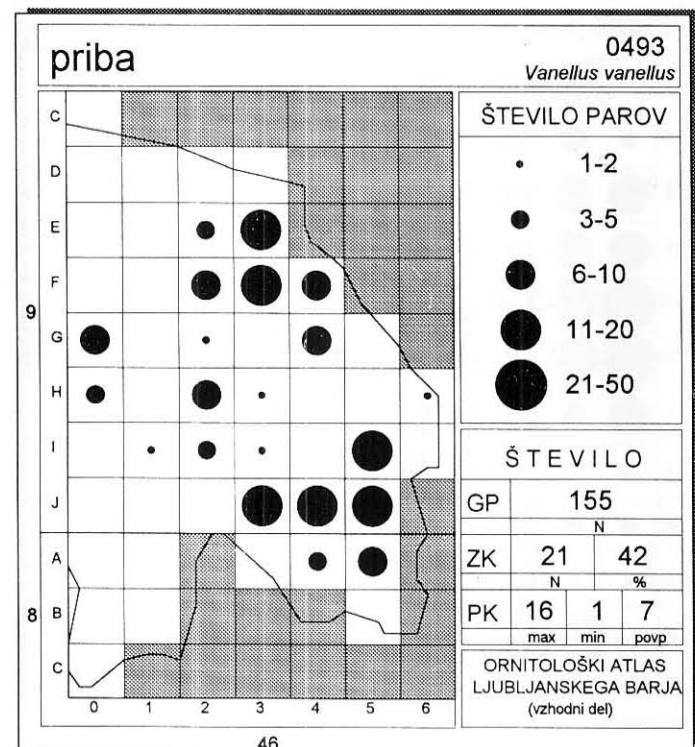

NAVADNA POSTOVKA *Falco tinnunculus*

Na vzhodnem delu Ljubljanskega barja gnezdi zelo razpršeno. Za gnezditev uporabljajo predvsem stara vranja gnezda, zlasti tista više na drevju. Ustreza ji odprta pokrajina z mejicami in skupinami drevja in grmovja. Številčnost navadnih postovk na Barju iz leta v leto opazno niha.

KOSEC *Crex crex*

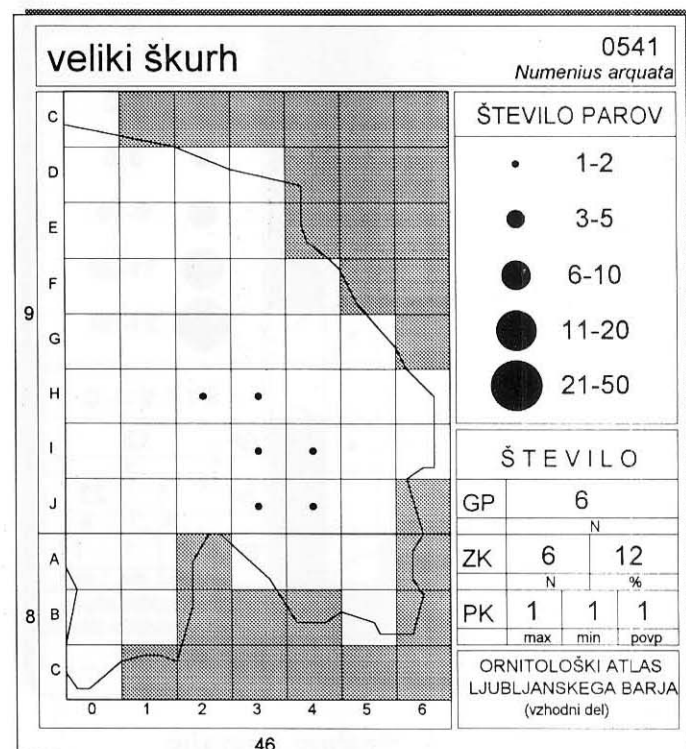
Kosec potrebuje obsežne sklenjene travniške površine brez večjih njivskih, gozdnatih ali urbanih območij. Posebej mu ustrezajo vlažni travniki na površinah, ki so ob pomladnih visokih vodah poplavljeni. To pa predvsem zato, ker je tam košnja pozna. Posamezni grmi ga ne motijo, prej nasprotno: zelo rad poje (in morda tudi gnezdi) v bližini grmišč. Je zelo zahteven glede sestave in načina obdelave travišč. Velikost njegove populacije na Barju je pomembna celo v evropskem merilu.

PRIBA *Vanellus vanellus*

Priba kot nekdanja značilna gnezdilka travnatih površin v zadnjem času vedno pogosteje gnezdi na njivah. Še vedno ni moč z gotovostjo trditi, ali je to dolgoročno uspešna prilagoditev. Tudi na gnezdiščih na

njivah priba potrebuje bližnje travniške površine, kamor se lahko skrijejo mladiči. Gnezdišča v travi so predvsem na predelih z nizko in počasi rastočo travo. Pogoji za gnezdenje pribi je tudi odprta pokrajina, ki je ne prekinja gosto grmovje ali drevje.

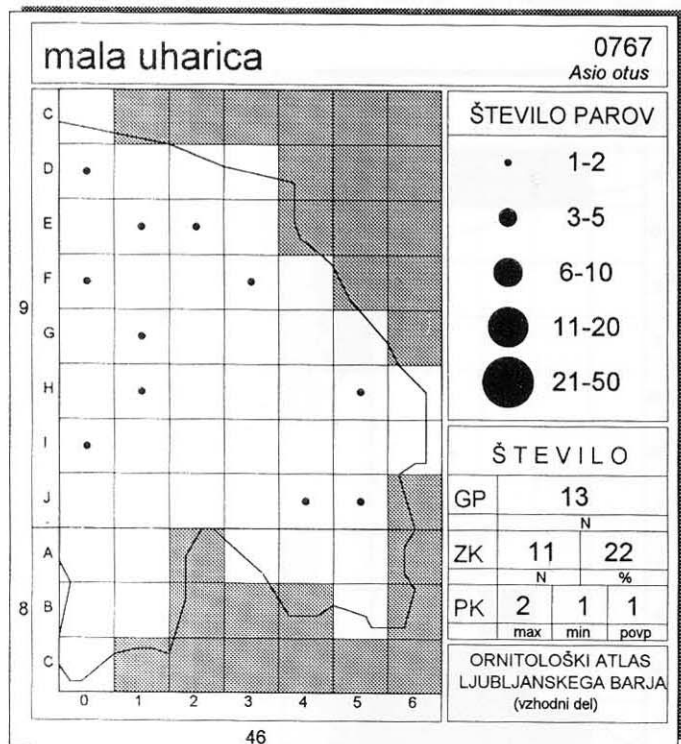
VELIKI ŠKURH *Numenius arquata*

Ljubljansko barje je edino potrjeno gnezdišče velikega škurha pri nas. Na Barju naseljuje odprta, pregledna območja, kot so na vzhodnem delu travniki ob Ižanski cesti in med Igom in Škofljico. Gnezdi tudi na območjih z mozaično sestavo prevladujočih travnikov in vmesnih posameznih njiv, na katerih se po deževju rad prehranjuje. Izrazito pa se izogiba drevesnim sestojev. Rad gnezdi v ostri travi in počasi rastočih šaših. Gnezdišče je običajno na nekoliko privzdignjeni legi. Izpeljani mladiči se prehranjujejo na pokošenih travnikih. Gnezdtvena gostota na Barju je razmeroma nizka.

MALA UHARICA *Asio otus*

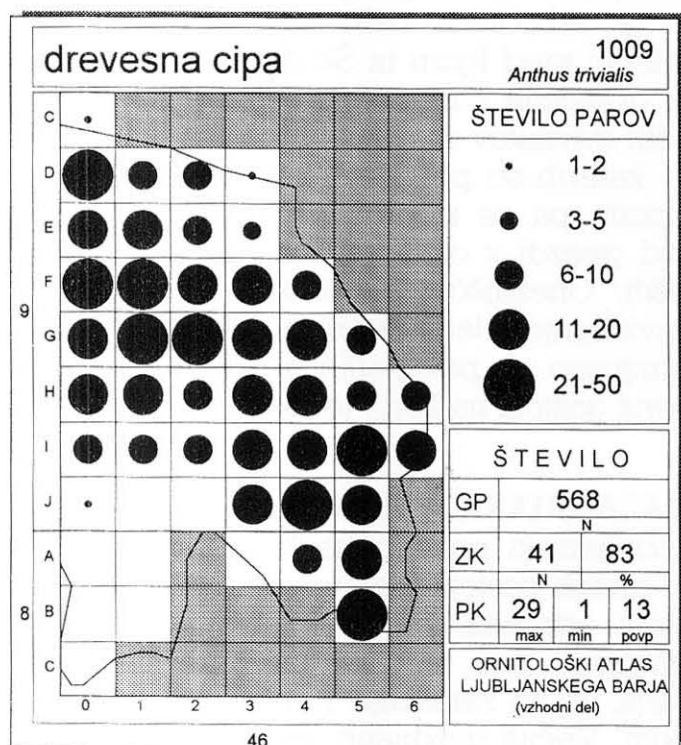
Življenjski prostor malih uharic na Barju so manjši sestoji grmovja in drevja z okoljskimi odprtimi, predvsem travniškimi površinami. Živi tudi na ostankih visokega barja, ki se zaraščajo z drevjem in grmovjem. Večjih gozdnatih sestojev se izogiba.

Značilno zanjo je, da ne gnezdi vsako leto v istem območju, odvisno od razpoložljive hrane. Gnezditi prične že zelo zgodaj, proti koncu zime, zaseda pa predvsem stara gnezda vranjega rodu.

DREVESNA CIPA *Anthus trivialis*

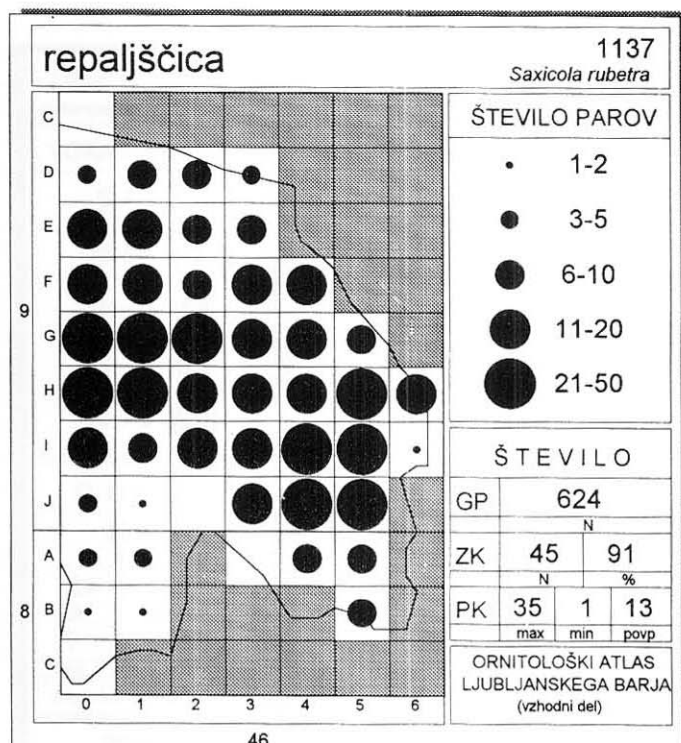
Drevesna cipa velja pri nas za značilno vrsto gozdnega roba, na Ljubljanskem barju pa naseljuje odprto pokrajino z obveznim grmovjem in visokim drevjem. Izogiba

se le naseljenih, njivskih in gozdnatih površin, kar kaže tudi karta razširjenosti, najbolj očitno na področju intenzivno obdelanih njiv na Iškem vršaju. Za gnezdišče si zelo rada izbere s travo porasle bregove melioracijskih jarkov.

REPALJŠČICA *Saxicola rubetra*

Največja gostota repaljščic je na travnikih v ekstenzivni rabi s posameznimi grmi ali izpostavljenimi bilkami, na katerih poseda med petjem in prežanjem na plen. Izogiba se intenzivno obdelanih in gnojnih travnikov, posebno če je dodana neavtohtona travna mešanica. Na večjih sklenjenih njivskih površinah, kot npr. na Iškem vršaju, je ni, medtem ko je posamezne njive, še posebej če jih obrašča zaplevljen travniški rob, ne motijo. Na velikih površinah ekstenzivnih in bolj vlažnih travnikov dosega na Ljubljanskem barju v srednjeevropskem merilu nadpovprečno visoko gostoto gnezdečih parov.

REČNI CVRČALEC *Locustella fluviatilis*

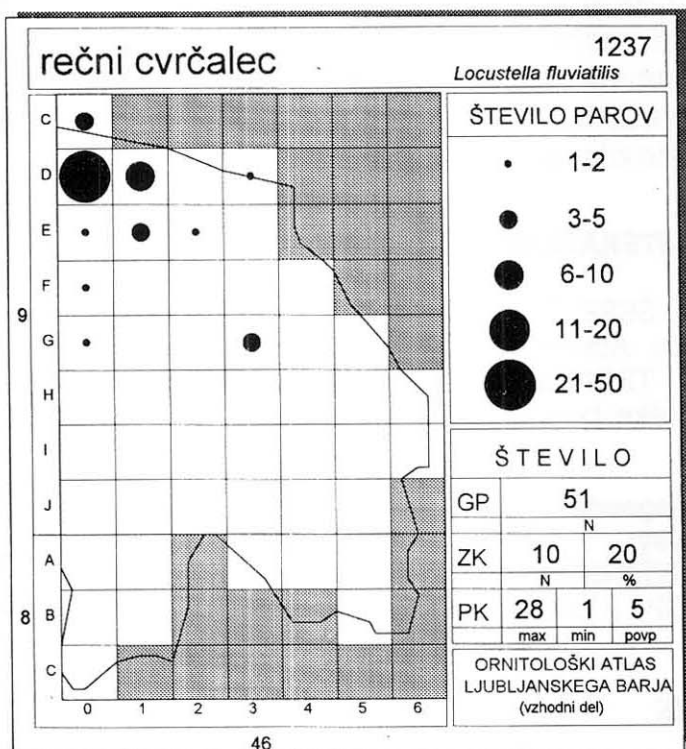
Največja gostota rečnih cvrčalcev je bila ugotovljena med jarkom Cornovec in reko Ljubljanico. Tu gnezdi v starejših topolovih nasadih z visoko podrastjo, medtem ko ga v redno košenih nasadih ni. Razpršeno in v manjšem številu gnezdi tudi v mejicah, ki

se zaradi neredne košnje hitro zaraščajo. Prvi poznani podatek o gnezdenju te vrste na Ljubljanskem barju (ob Ljublanici) je iz leta 1983 (A. Trontelj, 1984). V primernih topolovih nasadih je gostota gnezdečih parov zelo velika.

ključno na jugovzhodnem delu, kjer je še najbolj ohranjen značaj nizkega barja. Gnezdišča so skoncentrirana ob cesti Škofljica-Ig, na pred leti že melioriranih površinah, ki so se zaradi nerednega vzdrževanja močno zarasle. To so vlažne travniške lege z dokaj visoko zeliščno vegetacijo in trstičjem. Gnezdi tudi ob nekaterih jarkih, ki jih obrašča trstičje, pa tudi ob manj zaraslih kanalih s sestoji rogoza.

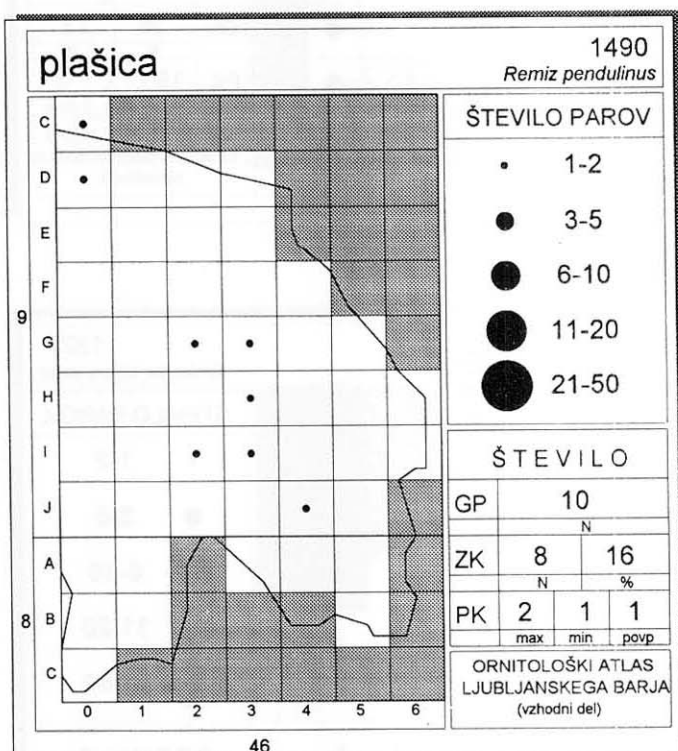
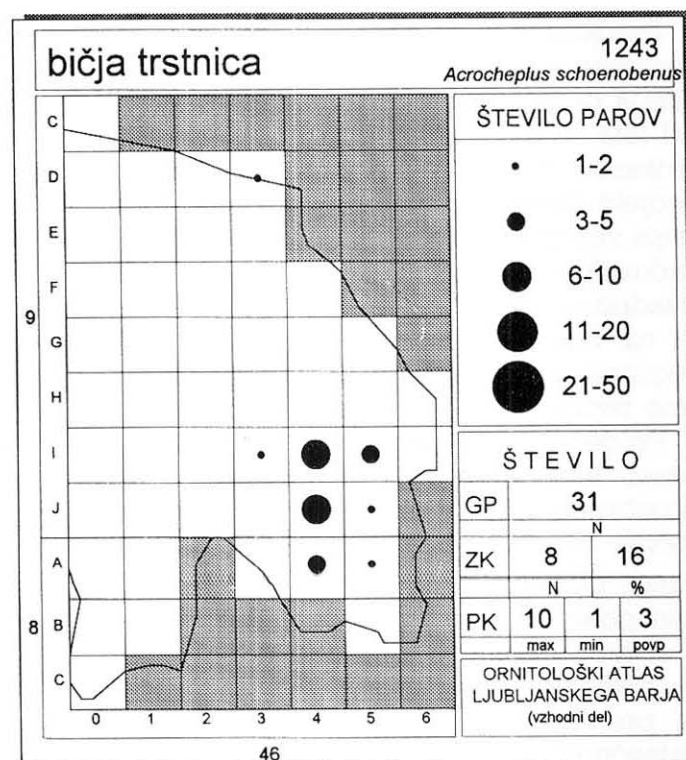
PLAŠICA *Remiz pendulinus*

Prvi znan podatek o poskusu gnezditve plašice na Ljubljanskem barju je iz leta 1985 (Šere, 1985). V začetku devetdesetih pa je bilo ugotovljeno prvo gnezdenje več parov plašic na vzhodnem delu Ljubljanskega barja. Tako od leta 1990 tu redno gnezdi okoli deset parov. Vsa gnezda so bila do zdaj najdena izključno na vrbah. Gnezdišča so ob vodotokih, jarkih in kanalih.

BIČJA TRSTNICA *Acrocephalus schoenobaenus*

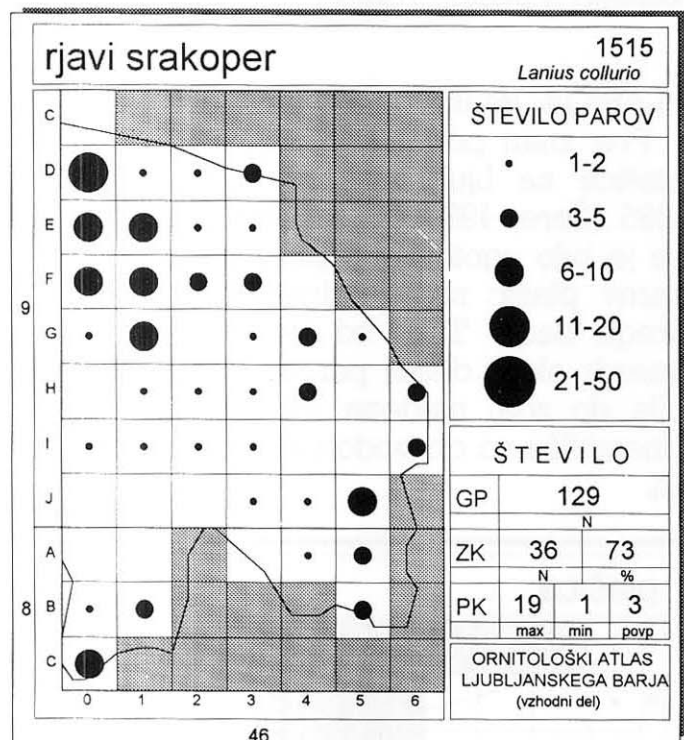
Na obravnavanem delu gnezdi skoraj iz-

RJAVI SRAKOPER *Lanius collurio*

Največja gostota gnezdečih rjavih srakoperjev je na severnem delu obravnavanega območja Ljubljanskega barja. Tu je največji obseg grmovnatih površin, ki so pogoj za naselitev srakoperjev. Redkeje gnezdi tudi

v bolj ali manj odprti pokrajini s posameznimi gostimi grmi, ali celo v redkejšem svetlem gozdu. Zelo rad ima predele z grmovjem, ki ga obdaja slabo košen pas z zaraščujočimi zelmi in nato travniki. Izogiba se njivskih površin brez grmovja. Najpogosteje gnezdi v grmovju, včasih pa tudi na drevju, v mladih smrekah ali celo na sajenem borovcu.

TRSTNI STRNAD *Emberiza schoeniclus*

V jugovzhodnem delu kaže trstni strnad podobno sliko razširjenosti kot bičja trstnica, kar se ujema s sliko še ohranjenih trstišč. Trstni strnad gnezdi v odprtih predelih s trstičji, četudi brez vodne površine. Zadoščajo mu tudi s trstjem obrasli kanali in močno zapleveljene njive z značilnimi suhimi bilkami ali redkim trstičjem. V nekatere trstičnih gnezdi v razmeroma velikem številu glede na velikost območja.

LITERATURA

ŠERE, D. (1985): Plašica. Iz ornitološke beležnice. *Acrocephalus* 6: 51.

TRONTELJ, A. (1984): Rečni kobiličar. Iz ornitološke beležnice. *Acrocephalus* 5: 46.

Legenda:

Key:

ŠTEVILO PAROV = Number at pairs

GP... skupno število gnezdečih parov v raziskanih kvadratih = total number at breeding pairs on researched squares

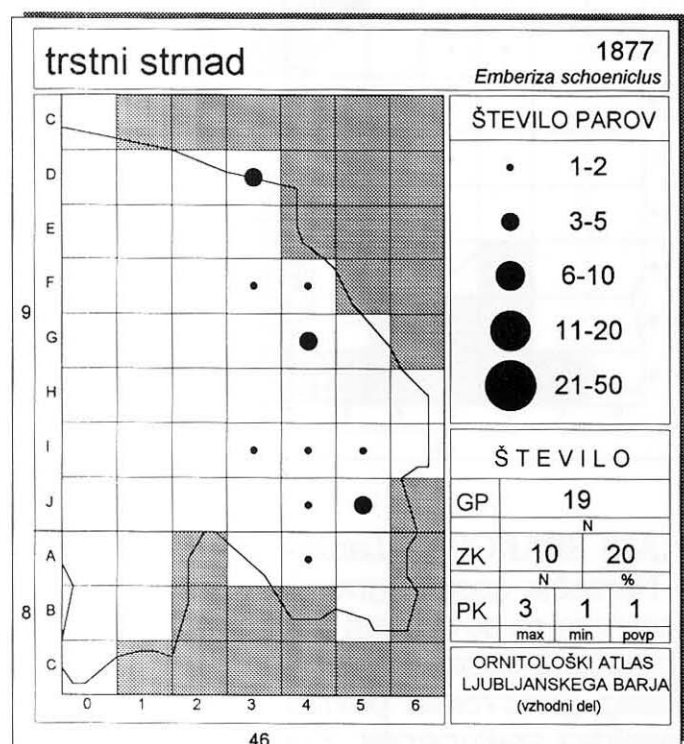
ZK... število zasedenih kvadratov = number of occupied squares

PK... število parov v kvadratu = number at pairs in squares (min., max., average)

POVZETEK

Predstavljeni so prvi delni rezultati terenskih raziskav v okviru Ornitološkega atlasa Ljubljanskega barja, ki potekajo v okviru našega društva od leta 1989 v rastrski mreži 1 × 1 km. Za zdaj so prikazani le rezultati popisa gnezdilcev, čeprav projekt zajema spremljanje dinamike in razširjenosti vrst prek celega leta. Do letos (1993) je bilo zadovoljivo raziskanih okoli 68 % od približno 140 kvadratov, predstavljeni rezultati pa so omejeni le na vzhodni del Barja. Skupno je bila doslej registrirana 101 gnezdilka. Pri akciji sodelujejo trije redni in sedem občasni sodelavci.

Pri delu uporabljamo obrazce za dnevna opazovanja, letno (gnezditveno) poročilo in naključna opazovanja. Na obrazce poleg statusa vrste in števila osebkov vpisujemo tudi okoliščine opazovanja. Obrazci so prilagojeni računalniški obdelavi podatkov. Pri terenskem delu uporabljamo metodo prirejenega transekt po površini kvadrata, tako da ne podvajamo registracij. Metoda se le pri večjih in laže odkrивnih vrstah približa natančnosti kartiranja teritorijev in je zelo občut-

ORNITOLOŠKI ATLAS LJUBLJANSKEGA BARJA			OPAZOVALEC			VREME			ČAS			RAZISKANO			DATUM			OZNAKA KVADRATA		
DNEVNO POROČILO			SOVINC			dlačno, vetrno			od: 5 10 do: 7 25			1/4 2/4 3/4 4/4			dan 28 mesec 5 leto 1992			9/46 9/4		
			K	N	O				K	N	O				K	N	O			
0007	mali ponirek	V	2			0669	grivar					1236	kobilicar				1649	zelenec	V	3
0122	siva chaplja					0684	turška grlica					1237	rečni cvrčalec				1653	lišček		
0186	mlakarica	V	3			0687	divja grlica					1243	bičja trstnica				1654	čižek		
0191	reglja					0724	kukavica	V	2			1250	močvirna trstnica	G	23		1660	navadni repnik		
0231	sřenar					0739	veliki skovik					1273	pisana penica				1679	rdeči kalin		
0261	pepelasti lunj					0767	mala uharica					1275	siva penica				1717	dlesk		
0267	kragulj					0831	vodomec					1276	vrtna penica				1857	rumeni strnad	V	9
0269	skobec					0848	vijeglavka					1277	črnoglavka	V	11		1877	trstni strnad		
0287	kanja	G	2			0855	siva žolna					1311	vrba listnica				1882	veliki strnad		
0304	navadna postovka	O	1			0876	veliki detel					1335	sivi muhar							
0307	rdečenoga postov.					0887	mali detel					1437	dolgorepka							
0310	škrjančar					0976	poljski škrjanec	V	21			1440	močvirna sinica							
0367	jerebica					0992	kmečka lastovka					1462	plavček							
0370	prepelica	V	8			1009	drevesna cipa	G	17			1464	velika sinica	G	4					
0394	fazan	V	2			1011	mala cipa					1479	brglez							
0421	kosec	V	1			1017	rumena pastirica					1487	kratkoprsti plezav.							
0424	zelenonoga tukali.					1019	siva pastirica					1490	plašica	G	2					
0493	priba	G	13			1020	bela pastirica	V	5			1508	kobilar							
0517	togotnik					1066	stržek					1515	rjavi srakoper	G	7					
0519	kozica					1099	taščica					1539	šoja							
0529	sloka					1104	mali slavec	V	3			1549	sraka	G	7					
0541	veliki škurh	M	1			1121	šmarnica					1567	siva vrana	G	4					
0553	pikasti martinec					1137	repaljščica	G	14			1582	škorec							
0554	močvirski martinec					1139	prosnik	G	2			1591	domači vrabec	G	~16					
0556	mali martinec					1187	kos					1598	poljski vrabec	G	~12					
0582	rečni galeb					1198	brinovka					1636	ščinkavec							
0668	duplar					1200	cikovt					1640	grilček	V	1					

Izpolni tudi kodo vrste po EURING-u!

K = kategorija (P<N<X<O<M<V<G), N = število osebkov, O = opomba

Slika 2. Sprednja stran obrazca *Atlasa Ljubljansko barje* za dnevno poročiloFig. 2. Front at *Ljubljansko barje Atlas* Visit Card

ljiva za subjektivni faktor. Povprečno število odkritih vrst v kvadratu je $29,1 \pm 7,9$. Poleg osnovnega avifaunističnega pomena je glavni namen atlasa njegova naravovarstvena uporabnost.

SUMMARY

In the article, the first partial results of the field research carried out within the framework of our Association from 1989 onwards on a 1×1 km grid for the Ljubljansko Barje Ornithological Atlas are presented. For the time being, the results of the breeders census are only given, although the project includes monitoring of species through the entire individual year. Up to this year (1993), 68 % of about 140 squares have been sufficiently researched; the results cover the eastern part of the Barje only. So far, 101 breeders have been registered. In the project, three regular and seven irregular observers have been taken part.

Forms for daily record, annual (breeding) report and chance observations are used, in which observation conditions are also stated, apart from the status of species and the number of individuals observed. The forms are suitable for data processing. In our field work, the so-called line transect method has been used, in order to avoid multiple recordings. The method approaches accuracy of territory mapping in larger and easier detectable species only, and is very sensitive to human factor. Average number of discovered species in a square is 29.1 ± 7.9 . The main aim of the Atlas is, apart from its basic avifaunistic significance, its conservationist applicability.

Andrej Sovinc, Pod kostanji 44, 61000 Ljubljana

Davorin Tome, Jamova 66, 61000 Ljubljana
Peter Trontelj, Cesta v Laze 27, 61000 Ljubljana